

## بررسی میزان آشنایی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم با کتابخانه و ضرورت ارائه آموزش از دیدگاه آن‌ها

مهدی محمدی

عضو هیات علمی گروه علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

سیف‌اله فضل‌اللهی

عضو هیات علمی گروه علوم تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم

### چکیده

هدف: در تحقیق حاضر میزان توانایی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، نسبت به استفاده از کتابخانه بررسی می‌شود. شناخت نارسایی‌ها و بررسی دیدگاه‌های دانشجویان درباره آموزش استفاده از کتابخانه نیز، از دیگر هدف‌های این پژوهش است.

روش: در این پژوهش از روش پیمایشی استفاده شده است. این تحقیق با انتخاب یک نمونه آماری ۳۵۱ نفری (۵ درصد) از دانشجویان شامل به تحصیل در دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم از تمامی سطوح اعم از کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای در دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده انتخاب شده بودند صورت گرفت.

یافته‌ها: تجزیه و تحلیل داده‌ها نشان داد که دانشجویان، راه‌های جستجوی اطلاعات را به خوبی نمی‌دانند. و تنها ۳۲ درصد آن‌ها منابع مورد نظرشان را خود جستجو می‌کنند بقیه افراد برای این منظور از شخص ثالثی کمک می‌گیرند. به‌کارگیری کتابدار متخصص در بخش‌های مختلف کتابخانه برای ارائه آموزش‌های موردی همراه تهیه بروشور یا جزوه چاپی، تشکیل کارگاه یا سمینار آموزشی، ارائه یک درس ۲ واحدی و تهیه نوار ویدیویی در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. همچنین، بین میزان آشنایی و تسلط دانشجویان آموزش دیده و آموزش ندیده در استفاده از کتابخانه، تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

واژه‌های کلیدی: آموزش استفاده‌کنندگان، دانشجویان، دانشگاه آزاد اسلامی (قم).

## مقدمه

عصر ما، عصر پیشرفت علمی است که پایه‌های آن بر اساس آموزش و پژوهش استوار است. اساس این دو نیز به کتاب‌ها و نشریات و منابع علمی کتابخانه‌ها متکی است. کتابخانه‌ها به‌عنوان یک نهاد آموزش و پژوهش در جوامع علمی نقش غیرقابل انکاری داشته‌اند و به‌عنوان یکی از معیارهای مهم ارزیابی دانشگاه‌ها به‌شمار رفته و از آن‌ها به‌عنوان قلب دانشگاه تعبیر می‌کنند. برای گردآوری و غنی‌سازی منابع در این‌گونه کتابخانه‌ها، همه ساله بودجه‌های کلانی اختصاص داده می‌شود. بنابراین، مراجعه‌کنندگان کتابخانه‌ها نیز با کارکردهای آن به‌درستی آشنا شده و در صورت نیاز آموزش‌های لازم را کسب می‌کنند. مشکل استفاده از کتابخانه و منابع آن از دیرباز در بین استفاده‌کنندگان بخصوص دانشجویان، در کتابخانه‌های دانشگاهی وجود داشته و دارد. به همین خاطر، امروزه تقریباً در تمام کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، دانشجویان تازه وارد را از طریق روش‌های مختلف مانند گردش‌های علمی، برگزاری سمینار یا کارگاه، برگزاری بازدید و... با بخش‌های مختلف کتابخانه آشنا کرده و استفاده از کتابخانه را به آن‌ها آموزش می‌دهند (استیری، ۱۳۱۷، الف). مهارت اطلاعاتی، مهارتی خارج از آموزش‌های دانشگاهی نیست. دانشجو باید همزمان با تحصیل در دانشگاه، مهارت کافی در پیدا کردن و انتخاب منابع و ارزیابی آن‌ها برای رفع نیازهای اطلاعاتی خود به‌دست آورد. مهدی‌فر به نقل از کتر معتقد است «که آشنایی با کتابخانه و چگونگی استفاده از آن، بخش مهمی از آموزش در زندگی انسان است که به خودآموزی منجر شده و این خود فراگیری مکمل آموزش‌های رسمی به‌شمار می‌رود». (مهدی‌فر، ۱۳۷۵، ص ۵)

## بیان مسئله

شرط لازم برای استفاده بهینه از منابع کتابخانه، آگاهی از نحوه استفاده از آن‌هاست. برای آشنایی با میزان شناخت و توانایی‌های دانشجویان برای تدارک برنامه‌های آموزشی مورد نیاز، لازم است ابتدا مسئولان با یک سری تحقیقات

پیمایشی، شناخت لازم را از توانایی‌های آن‌ها به دست آورده و ضمن شناسایی نارسایی‌ها، برنامه‌ریزی‌های مناسبی را برای حل مشکلات انجام دهند. محققان در این تحقیق قصد دارند از میزان شناخت و توانایی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم برای استفاده از کتابخانه آگاه شده و علاوه بر شناختن نارسایی‌ها، بهترین روش‌های آموزش استفاده از کتابخانه‌ها را اعم از (تهیه بروشور یا جزوه چاپی، اجرای سمینار یا کارگاه آموزشی، تهیه نوار ویدیویی و یا تصویب یک درس ۲ واحدی آشنایی با کتابخانه و منابع اطلاعاتی) از دیدگاه دانشجویان دست یابند. چرا که متأسفانه اکثر کتابداران به این کارکرد مهم توجه جدی ندارند در حالی که استفاده مطلوب و بهینه از این همه امکانات و سرمایه‌هایی که در کتابخانه‌ها تدارک دیده می‌شود منوط به اجرای دقیق این آموزش‌هاست.

#### اهمیت مسئله

آموزش استفاده از کتابخانه برای مراجعه‌کنندگان بویژه دانشجویان، در کتابخانه‌های دانشگاهی جایگاه و اهمیت ویژه‌ای دارد زیرا منابع کتابخانه‌ها به صورت مستقیم با هدف‌های آموزش عالی پیوند خورده‌اند. بنابراین، ضرورت دارد تا کلیه دانشجویان بویژه در مقاطع بالاتر با منابع اطلاعاتی که روز به روز بر تعداد آن‌ها افزوده می‌شود آشنا شده و طریقه دستیابی به اطلاعات آن‌ها را از طریق ابزار تدارک دیده شده از سوی کتابخانه‌ها کسب کنند. برای آن‌ها مهم و ضروری است که نحوه استفاده از کتابخانه را آموزش ببینند و خود بتوانند در رفع نیازهایشان مستقل عمل کنند.

طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی مفید و مناسب در امر استفاده از کتابخانه باعث می‌گردد تا:

الف. برنامه‌ها، روش‌ها و مسائل آموزشی بهتر شناخته شده و انگیزه آموزش استفاده از کتابخانه افزایش یابد.

ب. کتابخانه‌های دانشگاهی بیشتر فعال شده و استفاده از منابع و مواد کتابخانه‌ای افزایش یافته و در پی آن خدمات کتابخانه‌ها از نظر کیفی و کمی رشد

چشمگیری داشته باشد.

ج. انگیزه مراجعه به کتابخانه‌ها افزایش یافته و از سردرگمی و اتلاف وقت مراجعان در امر استفاده از کتابخانه جلوگیری شده و تحقیقات و پژوهش در دانشگاه‌ها افزایش یابد.

د. هدف‌های آموزش عالی با توجه به امر آموزش، یادگیری و پژوهش به منظور ارتقای سطح علمی دانشگاه‌ها تحقق می‌یابد.

#### فرضیه‌های تحقیق

۱. اکثر دانشجویان، راه‌های جستجو و استخراج اطلاعات از ابزار جستجو را به خوبی نمی‌دانند.

۲. بین میزان آشنایی و تسلط دانشجویان آموزش دیده و آموزش ندیده تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

۳. از نظر دانشجویان، مناسب‌ترین شیوه آموزش طرز استفاده از کتابخانه در مقایسه با سایر روش‌ها ایجاد و اجرای یک درس ۲ واحدی، آشنایی با کتابخانه و کتابداری است.

سوال‌های پژوهش: در این تحقیق قصد داریم با استفاده از نظرات دانشجویان به‌عنوان جامعه پژوهش برای سوال‌های زیر، پاسخ‌های لازم برسیم.

۱. میزان شناخت و تسلط دانشجویان برای استفاده از کتابخانه چقدر است؟

۲. دانشجویان تا چه حد ارائه آموزش استفاده از کتابخانه را ضروری می‌دانند؟

۳. بهترین شیوه‌های ارائه آموزش استفاده از کتابخانه از دیدگاه دانشجویان چیست؟

#### تعریف عملیاتی واژه‌ها

گروه آموزش دیده: گروهی از جامعه تحقیق هستند که در طول تحصیل خود دروسی را با عنوان «آشنایی با کتابخانه و کتابداری» و «مرجع‌شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی» در طول یک ترم زیر نظر یکی از استادان گروه کتابداری گذرانده و آموزش‌هایی را در رابطه با طرز استفاده از کتابخانه و منابع

مرجع کسب کرده‌اند.

گروه آموزش ندیده: گروهی از جامعه تحقیق هستند که هیچ‌گونه آموزشی در طول تحصیل خود در ارتباط با شیوه‌های استفاده از کتابخانه و منابع آن کسب نکرده‌اند.

روش پژوهش، جامعه آماری و شیوه نمونه‌گیری

روش پژوهش در این تحقیق پیمایشی است. جامعه مورد پژوهش شامل کلیه دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم در تمامی سطوح تحصیلی و مقاطع (کاردانی، کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری حرفه‌ای) است که مجموعاً شامل (۶۵۸۰) دانشجو می‌باشد که از بین آن‌ها نمونه‌ای در حجم ۳۵۱ نفر (۵ درصد) با استفاده از روش تصادفی طبقه‌ای انتخاب شده‌اند.

ابزار گردآوری داده‌ها و روش‌های تجزیه و تحلیل: برای جمع‌آوری داده‌ها، پرسشنامه‌ای با ۲۲ سوال (۲۰ سوال بسته و ۲ سوال باز که دانشجویان بتوانند به بیان نظرات خود بپردازند) استفاده شد. برای توزیع پرسشنامه‌ها و جمع‌آوری اطلاعات پرسشگران شخصاً در کلاس‌ها حاضر شده و پس از توجیه دانشجویان به جمع‌آوری اطلاعات پرداختند. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی در حد میانگین، درصد، انحراف معیار، نمودار و از آمار استنباطی در حد، آزمون T استیودنت برای مقایسه میانگین داده‌های دو گروه مستقل و آزمون مجذور کای (خی دو) استفاده شده نحوی که کلیه عملیات مربوط به تجزیه و تحلیل براساس داده‌های استخراج شده از پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت گرفته است.

پیشینه تحقیق در خارج

سابقه آموزش استفاده از کتابخانه‌ها به صدها سال پیش بر می‌گردد. کلارک<sup>۱</sup> به نقل از جان دیوری<sup>۲</sup> معتقد است که برای بهره‌گیری مناسب از کتابخانه، کتابدار باید در امر آموزش، نقش مهمی داشته باشد. تحقیقات فیپس<sup>۳</sup> (۱۹۶۸) نشان داد که از ۱۵۷ کتابخانه دانشکده‌ای آمریکا،

(۸۱) درصد آن‌ها دارای برنامه آموزشی استفاده از کتابخانه بوده‌اند.

براساس داده‌های لارسن<sup>۴</sup> از ۲۰۰ دانشکده تربیت معلم در آمریکا، تعداد ۸۹ کتابخانه (۴۴/۵ درصد) فقط به دانشجویان تازه وارد برنامه آشنایی با کتابخانه را آموزش می‌دهند. ۲۰ درصد از کتابخانه‌ها از ترکیب دستنامه‌ها، سخنرانی‌ها، بازدیدها برای آموزش، استفاده می‌کنند و ۹ درصد دارای آموزش کلاسی بوده و ۱۸ درصد نیز هیچ برنامه آموزشی ندارند.

تحقیق ملوم<sup>۵</sup> (۱۹۷۱) نشان داد که برنامه‌های آشنایی با کتابخانه در حال رشد بوده و آموزش استفاده از کتابخانه بیشتر از قبل مورد نیاز است. همچنین علاقه شدیدی به یافتن شیوه‌های جدید آموزشی برای رفع نیازهای دانشجویان وجود دارد. موثر بودن آموزش استفاده از کتابخانه فقط در زمان نیاز و یادگیری استفاده از کتابخانه یک روند مداوم است. این دو نتیجه مهمی بود که از این تحقیق به دست آمد.

دایسون<sup>۶</sup> (۱۹۷۵) با بررسی روش‌های آموزش ۴۸ کتابخانه آمریکا و کانادا به این نتیجه رسید که ۸۰ درصد از کتابخانه‌های مذکور در برنامه‌های آموزشی خود از وسایل دیداری و شنیداری استفاده می‌کنند.

ابریگ<sup>۷</sup> (۱۹۷۷) از نتایج سمیناری در مورد کشورهای اسکانداوی در زمینه آموزش مراجعه‌کنندگان کتابخانه فنلاند، گزارش داد که مستمترین روش‌ها برای آشنایی با کتابخانه بازدید و سخنرانی بوده و تعدادی از کتابخانه‌ها نیز از مواد دیداری و شنیداری استفاده می‌کردند.

براساس یافته‌های یالبرانت<sup>۸</sup> و مالی<sup>۹</sup> (۱۹۸۴) در بررسی کتابخانه‌های دانشگاهی دانمارک مشخص گردید ۹۳ درصد از کتابخانه‌ها به نوعی برنامه آشنایی با کتابخانه را برای دانشجویان ورودی جدید خود اجرا کرده‌اند، از این تعداد ۵۲ درصد از روش سخنرانی و ۳۳ درصد از نوار ضبط و اسلاید و ۲۱ درصد از نوار ویدئو و ۴۳ درصد از تمرین‌های عملی استفاده می‌کردند.

ایگینوبا<sup>۱۰</sup> (۱۹۸۸) تحقیقی در دانشگاه نبدل نیجیریه در مورد نگرش

دانشجویان نسبت به ارائه درس (استفاده از کتابخانه) به عمل آورد. یافته‌های وی نشان داد که از ۲۰۰ نفری که این درس را گذرانیده بودند ۸۰ درصد به این درس علاقه نشان داده و ۹۰ درصد هم این دوره را مفید ارزیابی کردند. ۷۰ درصد اظهار داشتند که چنانچه این درس به‌عنوان درس اختیاری ارائه شود آن را به‌عنوان واحد درسی انتخاب خواهند کرد. پروراک<sup>۱۱</sup> و همکارانش (۱۹۹۴) به دانشجویان سال اول موسیقی دانشگاه آیداهو استفاده از کتابخانه را به دو صورت، گروه شاهد (به‌صورت سخنرانی) و آزمایش (به‌صورت عملی) آموزش دادند. در پایان دوره با انجام آزمون T مشخص شد رابطه معنی‌داری بین نمره دانشجویان با آموزش‌های ارائه شده وجود دارد. یافته‌ها نشان داد که اعتماد به نفس دانشجویان آموزش دیده به‌صورت سخنرانی بیشتر از دانشجویان آموزش دیده به روش عملی می‌باشد.

#### پیشینه تحقیق در ایران

صمیمی (۱۳۵۶) میزان استفاده استادان و دانشجویان دوره‌های کارشناسی ارشد و دکتری دانشگاه‌های، تهران، ملی، و آریامهر را از کتابخانه‌های دانشگاهی مطالعه کرده و دریافت که ساعات کار کتابخانه‌ها با زمان فراغت و مطالعه استادان و دانشجویان تناسب نداشته و اغلب آن‌ها در طرز استفاده از کتابخانه با مشکل روبرو بودند. اولین سمینار کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی با تصویب دو بند «گنجاندن واحد درسی در مورد روش تحقیق و شیوه استفاده از کتابخانه» و «ایجاد دوره‌های کوتاه مدت آشنایی با کتابخانه و مراجع کتابخانه‌ای» در قطعنامه خود در اسفند ۱۳۶۷ به کار خود پایان داد.

بابک پرتو (۱۳۶۸) با این دو فرض که دانشجویان استفاده‌کننده از کتابخانه‌های دانشگاه شیراز به درستی با مواد و ابزار کتابخانه‌ای آشنا نبوده و کتابخانه‌های دانشگاه شیراز در حال حاضر فاقد امکانات، تسهیلات و برنامه‌های لازم جهت ارائه آموزش‌های ضروری هستند، از پایان‌نامه خود دفاع کرد. داده‌های جمع‌آوری

شده درستی فرضیه‌های وی را مورد تأیید قرار داده و نشان داد که صرف نظر از دیدگاه‌های متفاوت در مورد آموزش کتابخانه‌ای، جملگی کتابداران بر مسئله آموزش استفاده‌کنندگان اتفاق نظر دارند.

یافته‌های استیری (۱۳۷۱) نشان داد که بین آموزش استفاده‌کنندگان و میزان بهره‌گیری از منابع مرجع رابطه معنی‌داری وجود دارد. وی اجرای درس شیوه‌های بهره‌گیری از کتابخانه را برای دانشجویان جدید و به‌کارگیری کتابداران با تجربه، دارای تحصیلات کتابداری و مسلط بر موضوع در بخش مرجع را به‌عنوان پیشنهادهاى تحقیق ارائه کرد.

بنی‌اقبال (۱۳۷۱) معتقد است که علیرغم ادعای ۹۶ درصد از پاسخ‌گویان بر توانایی آن‌ها در استفاده از برگه‌دان و نحوه استفاده از منابع مختلف کتابخانه، ۴۸ درصد از آن‌ها در کارهای تحقیقاتی خود با مشکل مواجه هستند. وی اجرای طرح آموزش استفاده‌کنندگان را در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و تصویب درسی به‌عنوان «آموزش استفاده از کتابخانه» را به‌عنوان پیشنهادهاى تحقیق ارائه کرده است.

ایثاری (۱۳۷۳) «تأثیر دوره‌های بازآموزی پزشکان و میزان مراجعه آنان به منابع اطلاعاتی» را مطالعه کرده و به این نتیجه دست یافت که بین میزان مراجعه پزشکان به کتابخانه‌های پزشکی و استفاده از منابع مرجع پیش از دوره بازآموزی و پس از آن تفاوت معنی‌داری وجود نداشت.

عطاردی (۱۳۷۵) با اجرای دو آزمون (پیش‌آزمون و پس‌آزمون) روی جزوه خودآموز «طرز استفاده از کتابخانه» در بین ۱۰۰ نفر از دانشجویان پزشکی، به این نتیجه دست یافت که مطالعه خودآموز، بر میزان آگاهی دانشجویان در مورد آشنایی با کتابخانه، نحوه استفاده از منابع، راه‌های بازیابی اطلاعات، شیوه پرسش و پاسخ در کتابخانه و جستجوی کامپیوتری تأثیر مستقیم دارد.

مختاری‌فر (۱۳۷۵) با مطالعه روش‌ها و امکانات آموزش استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران دریافت که برنامه‌های آموزشی استفاده از کتابخانه در اکثر کتابخانه‌ها به ترتیب اولویت ۷۷/۴ درصد آشنایی با کتابخانه،



۶۹/۸ درصد آموزش استفاده از برگه‌دان، ۴۹/۱ درصد آشنایی با منابع مرجع عمومی و تخصصی بوده است که ۸۳ درصد از آموزش‌ها موردی و براساس درخواست دانشجویان بوده است.

مهدی‌فر (۱۳۷۵) با مطالعه بر روی ۴۲ نفر از دانشجویان دانشکده علوم توان بخشی از طریق پیش آزمون و پس آزمون دریافت که بین نمرات مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون با توانایی دانشجویان در استفاده از کتابخانه رابطه معنی‌داری وجود دارد. وی برگزاری دوره‌های بازدید از کتابخانه برای دانشجویان جدید و اجرای درس «آشنایی با کتابخانه و منابع آن» را برای دانشجویان سال‌های بالاتر پیشنهاد کرده بود.

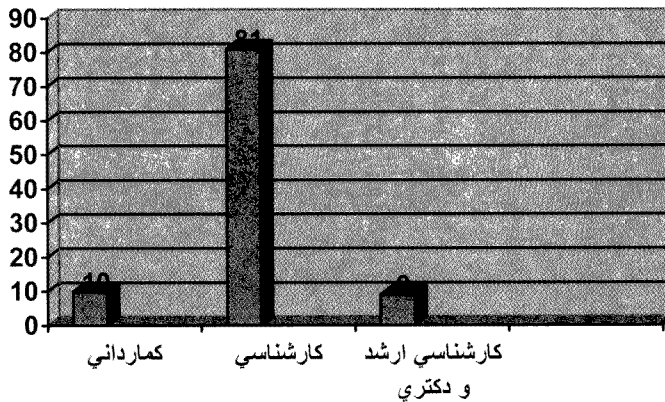
پریوخ (۱۳۷۶) نقش کتابخانه‌های دانشگاهی در پرورش مهارت‌های یادگیری مستقل را مطالعه کرده و دریافت که نه تنها برخی از کتابداران و استادان با تئوری‌ها و روش‌های تدریس که در پرورش مهارت‌های یادگیری مستقل موثرند آشنایی ندارند، بلکه سیاست‌ها و برنامه‌ریزی‌های محیط‌های آموزشی مشوق اجرای این‌گونه برنامه‌ها در جهت پرورش مهارت‌های یادگیری مستقل نیستند.

#### تجزیه و تحلیل داده‌ها

از مجموع ۳۵۱ پرسشنامه توزیع شده بین دانشجویان، ۸۷/۴۶ درصد از آن‌ها (۳۰۷ عدد) جمع‌آوری شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. داده‌های جمع‌آوری شده نشان داد که ۵۹/۶ درصد از پاسخ‌دهندگان دختر و ۴۰ درصد آن‌ها پسر می‌باشند. جدول ۱ جنسیت آزمودنی‌ها را نشان می‌دهد.

جنسیت	تعداد	درصد
زنان	۱۸۳	۵۹/۶
مردان	۱۲۳	۴۰
بدون پاسخ	۱	۰/۴
جمع	۳۰۷	۱۰۰

جدول ۱. (جنسیت پاسخ‌دهندگان)



نمودار ۱. مقاطع تحصیلی دانشجویان

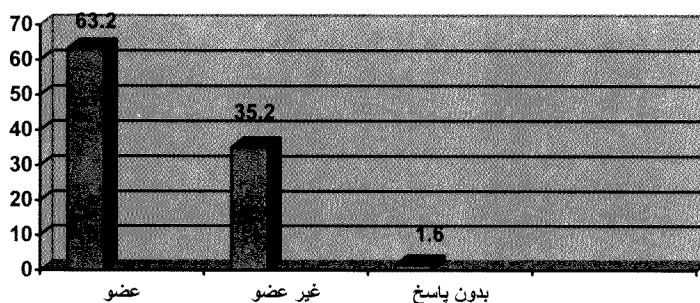
براساس داده‌های جمع‌آوری شده ۱۰ درصد از دانشجویان در مقطع کاردانی و ۸۱ درصد در مقطع کارشناسی و ۹ درصد در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری حرفه‌ای مشغول به تحصیل بودند. محدود بودن تعداد رشته‌های مقطع کاردانی (۷ رشته) و فوق لیسانس (۳ رشته)، دکتری حرفه‌ای (۱ رشته) باعث تمرکز بیش از حد پاسخ‌دهندگان در مقطع کارشناسی شده است. نمودار ۲ گویای این واقعیت است.

براساس اطلاعات جدول ۲، ۵/۶ درصد از دانشجویان در سال اول، ۲۹/۳ درصد در سال دوم، ۳۴/۶ درصد در سال سوم، ۲۵/۸ درصد در سال چهارم و ۲/۴ درصد در سال‌های پنجم و ششم مشغول به تحصیل بودند. ۲/۶ درصد از دانشجویان نیز سال تحصیلی خود را مشخص نکرده بودند. تحلیل داده‌های فوق بیانگر این موضوع است که میانگین و مرکز ثقل سنوات تحصیلی معادل ۲ سال و ۱۰ ماه (تقریباً ۳ سال) می‌باشد این میانگین بنابر آماده‌شدن دانشجویان برای فارغ‌التحصیلی از مقطع کارشناسی و ادامه تحصیل در مقاطع بالاتر و انجام تحقیقات بیشتر و مراجعه فراوان به کتابخانه امتیاز بیشتری محسوب می‌شود جدول ۲ بخوبی گویای این واقعیت می‌باشد.

جمع کل	بدون پاسخ	سال ششم	سال پنجم	سال چهارم	سال سوم	سال دوم	سال اول	فراوانی
۳۰۷	۸	۲	۵	۷۹	۱۰۶	۹۰	۱۷	تعداد
۱۰۰	۲/۶	۰/۷	۱/۷	۲۵/۸	۳۴/۶	۲۹/۳	۵/۶	درصد

جدول ۲. سنوات تحصیلی دانشجویان

یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بیش از ۶۳/۲ درصد (تعداد ۱۹۴ نفر) از دانشجویان عضو کتابخانه دانشگاه بوده و تنها ۳۵/۲ درصد (۱۰۸ نفر) عضو نبودند و ۵ نفر نیز (۱/۶ درصد) گزینه مربوط به عضویت را بدون پاسخ گذاشته بودند که نمودار ۲ به خوبی این امر را نشان می‌دهد.



نمودار ۲. عضویت دانشجویان در کتابخانه دانشگاه

با توجه به این که دانشجویان رشته‌های کتابداری، علوم تربیتی و ادبیات فارسی دروس «کتابخانه و کتابداری» و «مرجع‌شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی» را می‌گذرانند و این درس‌ها توانایی‌های خوبی را به فراگیران انتقال می‌دهند ترکیب جامعه آماری شامل ۴۹ نفر از دانشجویان رشته‌های مذکور و ۲۵۱ نفر از سایر گروه‌ها بوده است. میزان مهارت و توانایی این سه گروه در پاسخ‌گویی به سؤال‌های طرز استفاده از کتابخانه با نظرات سایر گروه‌ها که هیچ‌گونه دروسی را در این زمینه نگذرانده‌اند مقایسه شد تا

چگونگی معنی‌دار بودن تفاوت این دو گروه مشخص گردد. اطلاعات آماری در جدول زیر نمایش داده شده است.

جمع کل		بدون پاسخ		خیر		بلی		آیا دروس کتابخانه و کتابداری و یا مرجع‌شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی را گذرانده‌اید؟
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۳۰۷	۲/۳	۷	۸۱/۷	۲۵۱	۱۶	۴۹	

جدول ۳. توزیع فراوانی گروه‌های آموزش دیده و آموزش ندیده

برای آشنایی از رفتار اطلاع‌یابی دانشجویان سوالی در نظر گرفته شده بود که معمولاً منابع مورد نظران را چگونه جستجو می‌کنید؟ ۲۹۰ نفر از دانشجویان به این سؤال پاسخ داده بودند. از این تعداد ۱۱۱ نفر (۳۶/۱ درصد) از دوستان خود و ۷۸ نفر (۲۵/۴ درصد) نیز از کتابدار کتابخانه کمک می‌گیرند. ۹۸ نفر (۳۲ درصد) خودشان به تنهایی این کار را انجام می‌دهند. ۲۰ نفر (۶/۵ درصد) به این سؤال پاسخ نداده بودند. جدول زیر به خوبی بیانگر این امر است.

درصد	تعداد	گزینه‌ها
۲۵/۴	۷۸	پرسش از کتابدار
۳۶/۱	۱۱۱	کمک گرفتن از دوستان
۳۲	۹۸	خودم به تنهایی انجام می‌دهم
۶/۵	۲۰	بدون پاسخ
۱۰۰	۳۰۷	جمع کل

جدول ۴. توزیع فراوانی دانشجویان در شیوه جستجوی منابع کتابخانه

با ورود تکنولوژی و رایانه به کتابخانه‌ها، ابزار و منابع اطلاعاتی، بیشترین تغییر و تحولات را پذیرفته‌اند. بسیاری از کتابخانه‌ها امروزه فعالیت‌ها و خدمات خود را با استفاده از ماشین انجام می‌دهند. آیا با ورود ماشین باید سیستم دستی

را جمع کرد؟ این سئوالی است که همیشه پیش روی کتابداران است، این که رایانه با توجه به امکانات و ظرفیت بالا، سرعت عمل بیشتر و دقت فراوان بیشتر مراجعه کنندگان را بسوی خود جلب کرده است، شکی نیست اما عدم آشنایی مراجعه کنندگان با رایانه و طرز کار با آن، از مشکلاتی است که هنوز هم کتابداران را به قرار دادن سیستم‌های رایان‌های در کنار سیستم دستی وادار کرده است. اطلاعات جدول ۵ میزان استفاده دانشجویان از برگه‌دان‌ها یا رایانه را نمایش می‌دهد.

گزینه‌ها	تعداد	درصد
استفاده از برگه‌دان	۱۲۲	۳۹/۷
استفاده از رایانه	۱۱۵	۳۷/۵
سوال از کتابدار	۵۸	۱۸/۹
بدون پاسخ	۱۲	۳/۹
جمع کل	۳۰۷	۱۰۰

جدول ۵. توزیع فراوانی دانشجویان در استفاده از ابزارهای جستجو

همان‌طور که اطلاعات جدول ۵ نشان می‌دهد، هنوز هم برگه‌دان‌های کتابخانه در مقابل رایانه مقبولیت خود را حفظ کرده و توانسته است بسیاری از مراجعه کنندگان را به سوی خود جذب کند. این آمار بیانگر آن است که کتابداران باید نگرش جدی‌تری به کارایی و کیفیت این ابزارها، در پاسخگویی به نیازهای مراجعه کنندگان داشته باشند. براساس ارقام جدول ۵ ۳۹/۷ درصد (۱۲۲ نفر) هنوز هم برای یافتن منابع مورد نظر خود به سراغ برگه‌دان‌های کتابخانه می‌روند و ۳۷/۵ درصد (۱۱۵ نفر) نیز از رایانه برای این امر استفاده می‌کنند و ۱۸/۹ درصد (۵۸ نفر) از کتابدار کمک می‌گیرند. ۳/۹ درصد (۱۲ نفر) به این سوال پاسخ نداده بودند. براساس آمار استنباطی در حد آزمون مجذور کای (خی‌دو) با ضریب اطمینان ۹۵ درصد و آلفای ۰۵ درصد برای مقایسه داده‌های جدول مشخص

می‌شود که تفاوت بین داده‌های مربوطه تفاوت معنی‌داری می‌باشد. برای تعیین میزان ارجح بودن یکی از این دو ابزار جستجو (رایانه یا برگه‌دان) نسبت به یکدیگر سؤال‌هایی در نظر گرفته شده‌بود که علت استفاده یا عدم استفاده دانشجویان را از این ابزارها نشان دهد. اطلاعات جدول‌های ۶ و ۷ بخوبی علل این امر را نشان می‌دهند.

گزینه‌ها	تعداد	درصد
کافی نبودن دستگاه‌های موجود	۶۰	۱۹/۶
عدم آشنایی با رایانه	۸۷	۲۸/۳
نبودن راهنما برای طرز جستجو از طریق رایانه	۴۰	۱۳
نداشتن علاقه برای استفاده از رایانه	۵	۱/۶
بدون پاسخ	۱۱۵	۳۷/۵
جمع کل	۳۰۷	۱۰۰

جدول ۶. توزیع فراوانی پاسخ‌های دانشجویان در عدم استفاده از رایانه در جستجوی منابع

داده‌های جدول ۶ گویای این مهم است که ۲۸/۳ درصد (۸۷ نفر) از دانشجویان معتقدند که اصلی‌ترین علت عدم استفاده از رایانه در جستجو، عدم آشنایی آن‌ها با رایانه است. همچنین ۱۹/۶ درصد (۶۰ نفر) کافی نبودن دستگاه‌ها را علت این امر ذکر کردند. همچنین ۱۳ درصد (۴۰ نفر) بخاطر نبودن راهنما برای استفاده از رایانه در جستجوی منابع، از استفاده از این ابزار خودداری کردند. تنها ۱/۶ درصد از دانشجویان علاقه‌ای برای استفاده از رایانه ندارند. به نظر می‌رسد، چنان‌که کتابخانه‌ها بتوانند مشکلات کمبود دستگاه‌های رایانه‌ای مورد نیاز را برطرف کنند و کتابداران راهنماهایی را برای این امر تدارک ببینند، بیش از ۵۰ درصد از مشکلات عدم استفاده از رایانه را حل خواهند کرد. برای یافتن علت این که چرا از برگه‌دان استفاده نمی‌کنید سؤالی در نظر گرفته شده بود که یافته‌های آن در جدول ۷ نشان داده شده است.

گزینه‌ها	تعداد	درصد
عدم آشنایی با روش کار برگه‌دان	۴۵	۱۴/۷
از دست رفتن کارآبی برگه‌دان در مقابل رایانه	۹۱	۲۹/۶
نبودن راهنما برای طرز استفاده از برگه‌دان	۱۸	۵/۹
ناقص و نامرتب بودن برگه‌دان‌ها	۳۲	۱۰/۴
بدون پاسخ	۱۲۱	۳۹/۴
جمع کل	۳۰۷	۱۰۰

جدول ۷. فراوانی نظرات دانشجویان در مورد عدم استفاده از برگه‌دان

داده‌های جدول ۷ نشان می‌دهد که از مجموع ۱۸۶ نفری که به این سؤال پاسخ داده‌اند به ترتیب ۲۹/۶ درصد (۹۱ نفر) علت آن را از دست رفتن کارایی برگه‌دان در مقابل رایانه، ۱۴/۷ درصد (۴۵ نفر) عدم آشنایی با روش کار برگه‌دان، ۱۰/۴ درصد (۳۲ نفر) ناقص و نامرتب بودن برگه‌دان‌ها و ۵/۹ درصد (۱۸ نفر) فقدان هرگونه راهنما برای جستجو را ذکر کرده‌اند. این در حالی است که ۳۹/۴ درصد (۱۲۱ نفر) به این سؤال پاسخ نداده‌اند. تحلیل آماری داده‌ها مطابق آزمون مجذورکای (خی دو) در سطح معنی دار ۰۰۵ درصد (ضریب اطمینان ۹۵ درصد) تفاوت بین داده‌ها را معنی دار ارزیابی می‌کند بنابراین از نظر دانشجویان مهم‌ترین علت عدم استفاده از برگه‌دان در جستجوی منابع تصوّر این موضوع است که برگه‌دان‌ها در مقابل توسعه برنامه‌های کامپیوتری کارایی خود را از دست داده‌اند. فراوانی بالای گزینه بدون پاسخ ضرورت توجه به عوامل دیگر غیر از عوامل یادشده را نیز تصریح می‌کند. به منظور سنجش میزان آشنایی دانشجویان با اطلاعات برگه‌های فهرست‌نویسی، اطلاعات برگه فهرست‌نویسی کتابی به صورت سؤال در پرسشنامه آورده شده بود. از دانشجویان خواسته شده بود که پاسخ‌های صحیح را علامت بزنند. جدول ۸ میزان آشنایی دانشجویان با اطلاعات برگه فهرست‌نویسی را نشان می‌دهد.

ردیف	پاسخها مؤلفهها	پاسخها							
		صحیح		غلط		بدون پاسخ			
		تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد		
۱	تشخیص عنوان کتاب از روی برگه فهرست‌نویسی	۲۴۰	۷۸/۲	۴۴	۱۴/۳	۲۳	۷/۵	۳۰۷	۱۰۰
۲	تشخیص سال انتشار	۲۲۳	۷۲/۶	۴۰	۱۳/۱	۴۴	۱۴/۳	۳۰۷	۱۰۰
۳	تشخیص سری یا فروست	۵۳	۱۷/۳	۱۸۵	۶۰/۲	۶۹	۲۲/۵	۳۰۷	۱۰۰
۴	تشخیص موضوع کتاب	۱۹۵	۶۳/۵	۹۴	۳۰/۶	۱۸	۵/۹	۳۰۷	۱۰۰
۵	آشنایی با برگه‌های پدیدآور	۱۳۲	۴۳	۱۵۷	۵۱/۵	۱۸	۵/۵	۳۰۷	۱۰۰
۶	آشنایی با برگه‌های موضوعی	۱۶۰	۵۲/۱	۱۲۶	۴۱/۱	۲۱	۶/۸	۳۰۷	۱۰۰
۷	جمع	۱۰۰۳	۳۲۶/۷	۶۴۶	۲۱۰/۸	۱۹۳	۶۲/۵	۱۸۴۲	۶۰۰
۱	میانگین	۱۶۷	۵۴/۵	۱۰۸	۳۵/۱	۳۲	۱۰/۴	۳۰۷	۱۰۰

جدول ۸ میزان آشنایی دانشجویان با اطلاعات برگه‌های فهرست‌نویسی کتاب‌ها

با توجه به داده‌های جمع‌آوری شده در مورد مؤلفه‌های مورد نظر، از مجموع ۳۰۷ نفر، ۵۴/۵ درصد پاسخ صحیح و ۳۵/۱ درصد پاسخ غلط داده بودند. ۱۰/۴ درصد بدون پاسخ بوده است. از نظر آمار توصیفی نسبت بالای پاسخ‌های صحیح در مقایسه با پاسخ‌های غلط بیانگر شناخت نسبتاً خوب دانشجویان از برگه فهرست‌نویسی کتاب‌ها است. براساس آزمون مجذورکای در سطح معنی‌دار ۰۵ درصد (ضریب اطمینان ۹۵ درصد) تفاوت بین اعداد ۵۴/۵، ۳۵/۱، ۱۰/۴ تفاوت معنی‌داری است. این امر مؤید آشنایی نسبی دانشجویان با برگه فهرست‌نویسی کتاب‌ها است. به نظر می‌رسد داده‌های جدول ۸ و آشنایی نسبی دانشجویان، فرضیه تحقیق را که معتقد بود «دانشجویان با روش جستجو و ابزارهای جستجو آشنایی کافی ندارند» را تأیید می‌کند.

آیا برای جبران این نقیصه ضرورتی برای ارائه آموزش‌های لازم احساس می‌شود؟ و یا با توجه به این که هنوز کامپیوتر بطور کامل در کتابخانه‌ها جایگزین نشده است آیا برای ابتدایی‌ترین ابزار جستجو که برگه‌دان کتابخانه می‌باشد تهیه راهنماهای استفاده ضروری نیست؟ میانگین داده‌های جمع‌آوری شده از نظریات دانشجویان در خصوص این دو سؤال نشان می‌دهد که ۷۴



درصد از افراد ضرورت این آموزش‌ها را در حد بسیار زیاد و زیاد و ۱۲/۹ درصد در حد متوسط، ۵/۶ درصد در حد کم و بسیار کم عنوان کردند و ۷/۵ درصد نیز به این سؤال پاسخ ندادند. مقایسه تحلیلی داده‌ها بیانگر وجود تفاوت معنی‌دار آماری براساس آزمون مجذورکای (خی دو) در سطح معنی‌دار ۰۵ درصد (ضریب اطمینان ۹۵ درصد) است. می‌توان نتیجه گرفت که از نظر دانشجویان ارائه آموزش و نصب راهنما برای استفاده از برگه‌دان تاثیر نسبتاً زیادی در استفاده بهتر از کتابخانه خواهد داشت و لذا ارائه یک آموزش در قالب مناسب، یک اصل اساسی است. اطلاعات جدول ۹ این امر را به خوبی نشان می‌دهد.

سطوح پاسخ												عناوین سئوال			
جمع		بدون پاسخ		بسیار کم		کم		متوسط		زیاد				بسیار زیاد	
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد			درصد	تعداد
۱۰۰	۳۰۷	۷/۵	۳۳	۱/۳	۴	۳/۶	۱۱	۱۵/۶	۴۸	۳۵/۵	۱۰۹	۳۶/۵	۱۱۲	میزان ضرورت ارائه آموزش برای استفاده بهتر از کتابخانه	
۱۰۰	۳۰۷	۷/۵	۳۳	۲	۶	۴/۶	۱۴	۱۰/۱	۳۱	۳۷/۸	۱۸۶	۳۸/۱	۱۱۷	تهیه راهنما برای استفاده برگه‌دان	
۲۰۰	۶۱۴	۷/۵	۴۶	۳/۳	۱۰	۸/۲	۲۵	۲۵/۷	۷۹	۷۳/۳	۲۲۵	۷۴/۶	۲۲۹	جمع	
۱۰۰	۳۰۷	۷/۵	۳۳	۱/۵	۵	۴/۱	۱۲/۵	۱۲/۹	۳۹/۵	۳۶/۷	۱۱۲/۵	۳۷/۳	۱۱۴/۵	میانگین	

جدول ۹. فراوانی نظرات دانشجویان در مورد ضرورت ارائه آموزش

استفاده از کتابخانه و تهیه راهنما برای برگه‌دان

با توجه به این که از نظر دانشجویان ارائه آموزش‌ها یک اصل انکارناپذیر است، این قسمت با تحقیق مهدی‌فر که ۶۵/۵ درصد از دانشجویان ارائه آموزش را یک ضرورت گفته‌اند هم‌خوانی دارد. (مهدی‌فر، ۱۳۷۵، ص ۵۵) البته این قسمت با تحقیق آقای عطاردی بيمرغی نیز همخوان می‌باشد (عطاردی بيمرغی، ۱۳۷۵، ص ۳۱). سؤال اساسی این است که بهترین روش آموزش کدام روش است؟ جدول ۱۰ نظرات دانشجویان را در این خصوص نشان می‌دهد.

سطوح														مؤلفه‌های مورد نظر
جمع		بدون پاسخ		بسیار کم		کم		متوسط		زیاد		بسیار زیاد		
درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۱۰۰	۳۰۷	۵/۵	۱۷	۲	۶	۴/۶	۱۴	۱۵/۳	۴۷	۳۸/۴	۱۱۸	۳۴/۲	۱۰۵	تهیه بروشور یا جزوه چاپی
۱۰۰	۳۰۷	۶/۳	۱۹	۶/۵	۲۰	۱۳	۴۰	۲۹/۶	۹۱	۳۳/۱	۷۱	۲۱/۵	۶۶	تهیه نوار ویدئویی
۱۰۰	۳۰۷	۵/۹	۱۸	۶/۲	۱۹	۸/۸	۲۷	۲۹/۶	۹۱	۲۴/۸	۷۶	۲۴/۸	۷۶	تشکیل کارگاه یا سمینار آموزشی
۱۰۰	۳۰۷	۵/۹	۱۸	۱	۳	۲/۶	۸	۹/۸	۳۰	۲۶/۱	۸۰	۵۴/۷	۱۶۸	راه آموزش توسط کادر مدیریت
۱۰۰	۳۰۷	۷/۵	۲۳	۱۴/۷	۴۵	۸/۸	۲۷	۲۰/۸	۶۴	۲۶/۱	۸۰	۲۲/۱	۶۸	ارائه یک درس ۲ واحدی

جدول ۱۰. فراوانی نظرات دانشجویان در مورد

مناسب‌ترین شیوه آموزش استفاده از کتابخانه

بر اساس اطلاعات جدول ۱۰ حدود ۷۲/۶ درصد از دانشجویان (حاصل جمع دو عدد ۳۴/۲، ۳۸/۴) تهیه بروشور یا جزوه چاپی را در حد بسیار زیاد و زیاد به‌عنوان مناسب‌ترین شیوه آموزش توصیف کردند در مقابل، ۱۵/۳ درصد متوسط و ۶/۶ درصد (حاصل جمع دو عدد ۴/۶، ۲) در حد کم و بسیار کم عنوان کرده و ۵/۵ درصد نیز از پاسخ دادن به سؤال خودداری کردند. تحلیل داده‌ها قطعیت تاثیر بسیار زیاد تهیه بروشور یا جزوه چاپی را تصریح می‌نماید. حدود ۴۴/۶ درصد نوار ویدئویی را به‌عنوان مناسب‌ترین شیوه آموزش در حد بسیار زیاد و زیاد عنوان کرده در مقابل ۲۹/۶ درصد تاثیر آن را در حد متوسط و ۱۹/۵ درصد در حد بسیار کم و کم دانسته‌اند و ۶/۳ درصد از پاسخ دادن خودداری کردند. تشکیل کارگاه یا سمینار آموزشی به‌عنوان مناسب‌ترین شیوه آموزش از نظر ۴۹/۶ درصد دانشجویان در حد بسیار زیاد و زیاد و ۲۹/۶ درصد در حد متوسط و ۱۵ درصد در حد کم و بسیار کم مطرح شده در حالی که ۵/۹ درصد به سؤال پاسخ ندادند. ارائه آموزش از طریق کتابدار متخصص پشت میز امانت شیوه آموزشی است که ۸۰/۸ درصد نقش آن را بسیار زیاد و زیاد، ۹/۸ درصد در حد متوسط و ۳/۶ درصد در حد کم و بسیار کم توصیف کردند و ۵/۹ درصد نیز از پاسخ دادن خودداری کردند. تحلیل داده‌ها استفاده از کتابدار متخصص را به‌عنوان شیوه مناسب با

تاثیر بسیار زیاد و زیاد، بالاتر از روش‌های دیگر تأیید می‌نماید. به نظر می‌رسد ضرورت و مهم بودن آن قبلاً نیز به دفعات مشابه به اثبات رسیده است. (عطاردی بيمرغی، ۱۳۷۵، ص ۴۴).

از نظر ۴۸/۲ درصد دانشجویان ارائه یک درس ۲ واحدی برای آموزش استفاده از کتابخانه برای دانشجویان، رشته‌های مختلف در حد بسیار زیاد و زیاد توصیف گردیده است. در مقابل ۲۰/۸ درصد آن را متوسط و ۲۳/۵ درصد در حد کم و بسیار کم دانسته‌اند. ۷/۵ درصد نیز از پاسخ دادن خوداری کردند این قسمت تحقیق برعکس یافته‌های آقای عطاردی است که در تحقیق وی بیشترین درصد، درس ۲ واحدی را در حد بسیار زیاد و زیاد عنوان کرده بودند. (عطاردی بيمرغی، ۱۳۷۵، ص ۳۷) تحلیل آماری اطلاعات جمع‌آوری شده مؤلفه‌های مذکور را به‌عنوان مناسب‌ترین شیوه آموزش استفاده از کتابخانه به ترتیب زیر درجه‌بندی می‌کند.

۱. ارائه آموزش از طریق کتابدار میز امانت با ۸۰/۸ درصد از نظر پاسخ‌دهندگان در حد بسیار زیاد و زیاد.
۲. تهیه بروشور یا جزوه چاپی مناسب‌ترین شیوه با ۷۲/۶ درصد از نظر پاسخ‌دهندگان در حد بسیار زیاد و زیاد.
۳. تشکیل کارگاه یا سمینار با ۴۹/۶ درصد در حد بسیار زیاد و زیاد.
۴. ارائه یک درس ۲ واحدی به این منظور با ۴۸/۲ درصد در حد بسیار زیاد و زیاد.
۵. تهیه نوار ویدئویی به‌عنوان ضعیف‌ترین گزینه با ۴۴/۶ درصد در حد بسیار زیاد و زیاد.

از نظر استنباط آماری تفاوت بین داده‌های جمع‌آوری شده برای مقایسه نسبت پاسخ‌ها، تفاوت معنی‌دار می‌باشد. بنابراین، می‌توان نتیجه گرفت که اکثر دانشجویان به‌کارگیری کتابدار متخصص پشت میز امانت را برای هدایت استفاده‌کنندگان و ارائه آموزش‌های موردی بیش از سایر روش‌ها ضروری

دانسته‌اند و بر آن تاکید داشتند. در مرحله بعدی ارائه آموزش‌ها از طریق جزوه یا بروشور چاپی را معرفی کردند. این قسمت از تحقیق با نظرات مختاری که به بیان نظرات مدیران کتابخانه‌ها در تعیین مناسب‌ترین روش‌های آموزش پرداخته از دیدگاه مدیران برگزاری سمینار یا کارگاه آموزش قبل از جزوه یا بروشور چاپی قرار دارد مغایرت دارد (مختاری، ۱۳۷۵، ص ۴۹). تحقیق مدیر امانی نیز نشان می‌دهد که دانشجویان با ارائه یک درس دو واحدی موافقت (مدیر امانی، ۱۳۷۷، ص ۲۱). در حالی که در این تحقیق، دانشجویان نظر موافقی با اجرای آن نداشتند، شاید نوع دانشگاه و لزوم پرداخت شهریه توسط دانشجو، دلیل این بی‌ رغبتی باشد. به منظور مقایسه میزان توانایی و تسلط دانشجویان آموزش دیده (دانشجویانی که از دروس آشنایی با کتابخانه و کتابداری و مرجع‌شناسی و روش تحقیق در ادبیات فارسی را گذرانده‌اند) با سایر دانشجویان، جدول ۱۱ تهیه شده است

مولفه‌ها	توزیع پاسخ‌های دانشجویان آموزش دیده						توزیع پاسخ‌های دانشجویان آموزش ندیده					
	صحیح		غلط		جمع		صحیح		غلط		جمع	
	تعداد	٪	تعداد	٪	تعداد	٪	تعداد	٪	تعداد	٪	تعداد	٪
تشخیص عنوان	۴۲	۸۹/۴	۵	۱۰/۶	۴۷	۱۰۰	۱۹۸	۸۳/۵	۳۹	۱۶/۵	۲۳۷	۱۰۰
تشخیص سال انتشار	۴۱	۸۷/۲	۶	۱۲/۸	۴۷	۱۰۰	۱۸۲	۸۴/۳	۳۴	۱۵/۷	۲۱۶	۱۰۰
تشخیص سری یا فروست	۱۵	۳۵/۷	۲۷	۶۴/۳	۴۲	۱۰۰	۳۸	۱۹/۴	۱۵۸	۸۰/۶	۱۹۶	۱۰۰
تشخیص موضوع	۳۴	۶۹/۴	۱۵	۳۰/۶	۴۹	۱۰۰	۱۶۱	۶۷/۱	۷۹	۳۲/۹	۲۴۰	۱۰۰
آشنایی با برگه پدیدآورنده	۳۳	۶۸	۱۶	۳۲	۴۹	۱۰۰	۹۹	۴۱/۳	۱۴۱	۵۸/۷	۲۴۰	۱۰۰
آشنایی با برگه موضوع	۴۳	۸۹/۶	۵	۱۰/۴	۴۸	۱۰۰	۱۱۷	۴۹/۲	۱۲۱	۵۰/۸	۲۳۸	۱۰۰
جمع	۲۰۸	۴۳۹/۲	۷۴	۱۶۰/۷	۲۸۲	۶۰۰	۷۹۵	۳۳۵	۵۷۲	۲۵۵/۲	۱۱۳۶۷	۶۰۰
میانگین	۳۵	۷۳/۲	۱۲	۲۶/۸	۴۷	۱۰۰	۱۳۳	۵۷/۵	۹۵	۴۲/۵	۲۲۸	۱۰۰

جدول ۱۱. فراوانی مقایسه نظرات دانشجویان آموزش دیده و آموزش ندیده

داده‌های جدول ۱۱، نمایانگر در صدد پاسخ دادن به این فرضیه تحقیق است، که آیا بین توانایی و تسلط دانشجویان آموزش دیده و آموزش ندیده تفاوت معنی داری وجود دارد یا خیر. تحلیل میانگین داده‌های جمع آوری شده بیانگر این است که: ۷۳/۲ درصد از دانشجویان آموزش دیده به سؤال‌های خواسته شده

پاسخ صحیح ارائه کرده و تنها  $26/8$  درصد به آن‌ها پاسخ غلط داده‌اند این در حالی است که پاسخ‌های صحیح گروه آموزش ندیده،  $57/5$  درصد بوده و پاسخ‌های غلط آن‌ها نیز  $42/5$  درصد بوده است. مقایسه توصیفی نسبت‌های مربوط به پاسخ‌های غلط و صحیح دو گروه نشان می‌دهد که:

الف. میزان تسلط گروه آموزش دیده برای استفاده از کتابخانه بیشتر از گروه آموزش ندیده است. میانگین پاسخ‌های صحیح گروه آموزش دیده به مولفه‌های شش‌گانه  $73/2$  درصد است در حالی که میانگین پاسخ‌های صحیح گروه آموزش ندیده معادل  $57/5$  درصد است.

ب. میزان خطا و اشتباه گروه آموزش دیده نسبت به گروه آموزش ندیده کمتر است. میانگین پاسخ‌های غلط گروه آموزش دیده معادل  $26/8$  درصد ولی میانگین پاسخ‌های غلط گروه آموزش ندیده  $42/5$  درصد است.

تحلیل استنباطی داده‌های جمع‌آوری شده براساس آزمون، T برای مقایسه میانگین دو گروه مستقل با سطح اطمینان ۹۹ درصد (با ضریب اطمینان ۰۱ درصد) به منظور مشخص کردن وجود یا عدم وجود تفاوت معنی‌دار آماری بین توانایی دو گروه بیانگر این است که تفاوت بین میانگین مجموع پاسخ‌های صحیح برای شش مولفه تعیین شده (۳۵ و ۱۳۳) معنی‌دار می‌باشد. براساس آزمون T استیودنت چون T محاسبه شده ( $3/957$ ) بزرگتر از جدول مقابل درجه آزادی ۱۰ ( $df=10$ ) سطح اطمینان ۰۱ درصد ( $2/764$ ) است می‌توان با صراحت گفت که میزان تسلط گروه آموزش دیده بیشتر از گروه فاقد آموزش است. همین تفاوت بین میانگین مجموع پاسخ‌های غلط دو گروه با ضریب اطمینان ۹۹ درصد (سطح معنی‌دار ۰۱ درصد) برای مقایسه (۱۲ و ۹۵) نیز معنی‌دار بوده نشان می‌دهد که میزان خطای گروه آموزش ندیده بیشتر از آموزش دیده است. شواهد آماری سطور بالا با قاطعیت تمام فرضیه تحقیق را تأیید می‌کند که بین میزان توانایی و تسلط دانشجویان آموزش دیده و آموزش ندیده تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

## یافته‌ها

براساس داده‌های جمع‌آوری شده در خصوص فرضیه اول که اکثر دانشجویان راه‌های جستجوی اطلاعات را به خوبی نمی‌دانند نشان می‌دهد که تنها ۳۲ درصد از دانشجویان منابع مورد نظرشان را خود جستجو می‌کنند در مقابل ۶۱/۵ درصد از دانشجویان از شخص ثالث (دوستان یا کتابدار) کمک می‌گیرند.

در مورد فرضیه دوم تحقیق می‌توان گفت ارائه درس ۲ واحدی «آشنایی با کتابخانه و کتابداری» در مقابل سایر روش‌ها اعم از استفاده از بروشور یا جزوه چاپی، برگزاری کارگاه یا سمینار آموزش، تهیه نوار یا فیلم... مناسب‌ترین شیوه آموزش است. داده‌های جمع‌آوری شده نشان داد که ۷۲/۶ درصد از دانشجویان تهیه بروشور یا جزوه چاپی را در حد بسیار زیاد و زیاد معرفی کرده و ۸۰/۸ درصد ارائه آموزش از طریق کتابدار میز امانت در موقع مورد نیاز را در حد بسیار زیاد و زیاد عنوان کرده‌اند همچنین ۴۹/۶ درصد تشکیل کارگاه یا سمینار آموزشی را در حد بسیار زیاد و زیاد معرفی کردند و ۴۸/۲ درصد ارائه یک درس ۲ واحدی را در حد بسیار زیاد و زیاد برای ارائه این آموزش‌ها مناسب تشخیص داده‌اند تهیه نوار ویدیویی با ۴۴/۶ درصد در حد بسیار زیاد و زیاد در مرتبه آخر قرار گرفته است. براساس داده‌های بالا فرضیه تحقیق رد شده و دانشجویان بیشتر مایل هستند که این آموزش‌ها را از طریق جزوه یا بروشور چاپی و آموزش‌های ارائه شده از طریق کتابدار میز امانت دریافت کنند.

در پاسخ به فرضیه سوم تحقیق مبنی بر این که بین میزان توانایی و تسلط دانشجویان برای استفاده از کتابخانه در دو گروه آموزش دیده و آموزش ندیده تفاوت معنی‌داری وجود دارد، داده‌ها نشان می‌دهد که پاسخ‌های صحیح گروه آموزش دیده در پاسخ‌گویی به شش سؤال استفاده از کتابخانه و برگه‌های فهرست‌نویسی، ۷۳/۲ درصد در مقابل ۵۷/۵ درصد پاسخ صحیح گروه آموزش ندیده بود و پاسخ‌های غلط گروه آموزش دیده، ۲۶/۸ درصد بوده در حالی که میزان پاسخ‌های غلط گروه آموزش ندیده، ۴۲/۵ درصد بوده است، تفاوت بین

میانگین پاسخ‌های صحیح و غلط دو گروه مستقل براساس آزمون T با ضریب اطمینان ۹۹ درصد (با ضریب خطای ۰۱ درصد) نشان می‌دهد که میزان تسلط گروه آموزش دیده بیشتر از گروه آموزش ندیده بوده و پاسخ‌های غلط گروه آموزش دیده نیز در مقایسه با گروه آموزش‌ندیده به مراتب کمتر بوده و لذا فرضیه تحقیق تأیید می‌گردد.

### پیشنهادها

۱. با توجه به درصد بالای ارائه آموزش از طریق کتابدار پشت میز امانت و قرار گرفتن آن در رتبه دوم پس از جزوه یا بروشور چاپی به نظر می‌رسد لازم باشد کتابخانه‌ها در به‌کارگیری نیروهای متخصص و زبده برای پاسخ‌گویی به سئوال‌های مراجعه‌کنندگان اهتمام ورزیده، و به این دیدگاه غلط که: «میز امانت احتیاج به نیروی متخصص ندارد و هرکسی با اندک دانشی در یافتن کتاب‌های مورد درخواست دانشجویان از مخزن و ثبت پیشینه‌های مورد نیاز می‌تواند در این بخش شاغل باشد» پایان بخشند.
۲. با توجه به درصد بالای بروشور یا جزوه چاپی در ارائه آموزش‌های مورد نیاز و قرار گرفتن آن در رتبه اول روش‌های آموزش، مطلوب به نظر می‌رسد که کتابخانه‌ها نسبت به تهیه بروشورهای مورد نیاز اقدام کرده و دانشجویان کتابداری نیز در آموزش‌های دوران تحصیل خود با این مهارت‌ها آشنا شده و توانایی‌های لازم را به‌دست آورند.
۳. اکثر تاکیدات و توجه‌های گروه‌های آموزشی کتابداری به خدمات فنی و ارائه آموزش‌های مورد نیاز در این حوزه بوده است و به خدمات عمومی توجه و عنایت کمتری می‌شود لذا، پیشنهاد می‌شود درس خدمات عمومی از لیست دروس اختیاری خارج شده و در فهرست دروس اجباری قرار گیرد (وزارت فرهنگ و آموزش، ۱۳۷۵، ص ۱۴).

پی‌نوشت‌ها

1. Clark
2. John durie
3. Phipps
4. Larson
5. Molom
6. Dyson
7. Oberg
8. Fyllbrant
9. Malley
10. Igbinoba
11. Prorak



## منابع

استیری، علیرضا (۱۳۷۱). تاثیر آموزش استفاده‌کنندگان بر میزان بهره‌گیری از مراجع در کتابخانه مرکزی تربیت مدرس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده علوم انسانی.

ایثاری، فرشته (۱۳۷۳). تاثیر دوره‌های بازآموزی پزشکان بر میزان مراجعه آنان به منابع اطلاعاتی و کتابخانه‌های پزشکی. پایان‌نامه کارشناسی. دانشگاه علوم پزشکی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی.

بنی‌اقبال، ناهید (۱۳۷۱). نقش آموزشی کتابخانه‌های مرکزی دانشگاه‌ها. پیام کتابخانه، ۲ (۴): ۵۰-۵۶  
پرتو، بابک (۱۳۶۸). بررسی لزوم آموزش استفاده از کتابخانه در کتابخانه‌های دانشگاه شیراز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه شیراز.

پریرخ، مهری (۱۳۷۷). نقش آموزشی کتابخانه‌های دانشگاهی: مروری بر مباحث عمده و جریان شکل‌گیری. کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۱ (۳): ۳۷-۵۶.

عطاردی بيمرغی، علیرضا (۱۳۷۵). تاثیر خودآموز استفاده از کتابخانه‌های پزشکی بر میزان آگاهی دانشجویان پزشکی در شناخت و نحوه استفاده از کتابخانه‌های پزشکی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی.

مختاری، حمیدرضا (۱۳۷۵). بررسی برنامه‌ها، روش‌ها و امکانات آموزشی استفاده از کتابخانه‌های دانشگاهی دانشگاه‌های دولتی شهر تهران و دیدگاه مدیران کتابخانه‌ها و نظرات آنها در مورد برنامه‌های ارائه شده. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی.

مدیرامانی، پروانه (۱۳۷۷). ارزیابی یک تجربه آموزشی: آموزش استفاده از کتابخانه و شیوه نگارش مقاله پژوهشی. پیام کتابخانه، ۸ (۴): ۲۱-۲۳

مهدی‌فر، فاطمه (۱۳۷۵). بررسی تاثیر اجرای برنامه‌های آموزشی استفاده از کتابخانه بر توانایی استفاده از کتابخانه توسط دانشجویان رشته شنوایی‌سنجی دانشکده علوم توانبخشی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی ایران، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی.

وزارت فرهنگ و آموزش عالی، شورای عالی برنامه‌ریزی (۱۳۷۵). مشخصات کلی برنامه و سرفصل دروس کارشناسی کتابداری (در شش گرایش)، گروه علوم انسانی. تهران: شورای عالی برنامه‌ریزی

- Dyson, A. J. (1975). Organizing undergraduate library instruction. *Journal of Academic librarianship*. 1 (1), 82-84.
- Larson, T. E. (1969). A survey of user education methods. *R.Q.* 8(3), 182-187.
- Melum, V. V. (1971). Survey of library orientation and instruction program. *Drexel library quarterly*. 7(3/4). 225-253.
- Nancy, Fjallbrant and Ian, Malley.(1984). *User education in libraries* 2<sup>nd</sup> ed. London: clive Bingley.
- Oberg, I. L. (1977). Use of videotape material library instruction in proceeding of the NVBF Scandinavian seminar on library user education. November 2-4. 1976. Sweden. CTHB publication. 86-89.
- Oje-Igbinoba, M. E. (1991). Attitudes of students towards the use of library course in Bendel state university. *Ekpoma International library review* (23).
- Phipps, B. H. (1968). Library instruction for the undergraduate. *College and research libraries*, 29(5), 411-423.
- Prorak, Diana. (1994). Teaching method and psychological type in bibliographic instruction effect on student learning and confidence. *RQ*, 33(4).
- Samimi, Mehrangiz. (1976). *Library use and academic research in Iran in Sciences, social sciences and humanities*. Shiraz University.